

**ФАРМИРАВАННЕ КАШТОЎНАСНЫХ АДНОСІН ДА СЯМ'І
Ў БУДУЧЫХ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ САЦЫЯЛЬНАЙ СФЕРЫ
Ў КАНТЭКСТЕ ПЕРАЕМНАСЦІ ПАКАЛЕННЯЎ**

**FORMATION OF THE VALUABLE RELATION TO A FAMILY
AT THE FUTURE SPECIALISTS OF SOCIAL SPHERE
IN THE CONTEXT OF THE CONTINUITY OF GENERATIONS**

A. Л. Міхайлава

A. Mikhaylava

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава

Анатацыя. У артыкуле адлюстраваны традыцыйныя для беларусаў сямейныя каштоўнасці, іх выяўленне ў грамадскай думцы і перадача нашчадкам праз пераемную сувязь паміж пакаленнямі сваякоў. Прадстаўлены вынікі апытання будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы на прадмет вызначэння актуальнасці для іх сямейных звычаяў і традыцый, праверкі наяўнасці пераемнай сувязі паміж пакаленнямі ў сем'ях.

Abstract. The article is devoted to traditional family values for the belarusians, their detection in the public opinion and the transfer of the descendants through the continuity between generations of relatives. The results of the survey of the future specialists of social sphere in order to determine their relevance to family customs and traditions, the presence of continuity between generations in families.

Ключавыя словы: грамадская думка; каштоўнасці адносіны; пераемнасць пакаленняў; сямейныя традыцыі.

Key words: public opinion; value attitude; continuity of generations; family traditions.

Каштоўнасці адносіны да сям'і ў народнай педагогіцы найбольш ярка адлюстраваны ў традыцыйнай грамадскай думцы беларусаў, што фарміравалася на працягу стагоддзяў і перадавалася ў пакаленнях ад прашчур'я да нашчадкаў, ад бацькоў да дзяцей як звод правіл, норм сацыяльнай, сямейнай і асабістай жыццядзейнасці. Працэс фарміравання каштоўнасцей адносіны да сям'і непасрэдна звязаны з крышталізацыяй грамадскай думкі. Штодзённая свядомасць беларусаў, на якую спантана аказвалі ўплыў розныя сацыяльныя і прыродныя ўмовы, паступова афармлялася, выкрышталізоўвалася ў грамадскую думку. Апошняя знайшла сваё ўвасабленне ў прыказках і прымаўках – своеасаблівай маральна-практычнай філасофіі народа, – якія паступова становіліся традыцыямі, ярка выражанай мэтай, бо менавіта ў іх адлюстроўваліся вядучыя педагогічныя ідэі, у тым ліку ідэя аб мэтанакіраванасці ў рэалізацыі выхаваўчых намаганняў. Народ свядома кіраваўся існуючай грамадскай думкай, згодна з якой фарміраваў асобу на аснове пераемнасці паміж пакаленнямі, барацьбы за існаванне, бо для таго, каб выжыць, трэба было перадаць новаму пакаленню лепшае з усяго папярэдняга.

Своеасаблівым захавальнікам маральнасці і дабрачыннасці быў самы старэйшы член сям'і (бацька, дзядуля), які карыстаўся пашанай і павагай ва ўсіх. Менавіта да яго звярталіся за парадамі, ён вырашаў спрэчкі, а таксама, маючы аўтарытэт у дадзенай сям'і і за яе межамі, імкнуўся паводзіць сябе і працаваць так, каб не было сорамна перад аднавяскоўцамі і дамачадцамі. У кожнай вёсцы абавязкова былі самыя паважаныя людзі – своеасаблівыя эталоны маральнасці сталасці для аднавяскоўцаў. З імі раіліся па розных пытаннях, нават па праблемах выхавання дзяцей: “Бацька не наўчыў, то людзі навучаць” або “Людзі навучаць, як жыць на

свецe”, – з іх бралі прыклад, бо гэта былі звычайна адны з самых працавітых і гаспадарлівых людзей вёскі: *“Арцель атаманам красна”*. Выхаванцы даволі часта звярталіся да сваіх настаўнікаў (да бацькоў, да паважаных і вопытных людзей) пры вырашэнні складанага пытання ці пэўнай жыццёвай сітуацыі, – і выхавателі – людзі сталыя і вопытныя – дапамагалі карыснай парадай, якая забяспечвала іх падапечным поспех у справах (*“Ад добрага таты добрага парады”*, *“Маладыя ад старых вучацца”*, *“Добры чалавек, параіўшы, не шкадуе”*).

Сталыя, паважаныя людзі, у сваю чаргу, правяралі моладзь на гатоўнасць да сямейнага жыцця, паколькі народ з вялікай адказнасцю адносіўся да шлюбу (*“Жонку бяры не на год, а на век”*, *“Сем раз глядзі, а назад не вядзі”*, *“Калі любіш – ажаніся, а не любіш – адкасіся”*), перасцерагаў моладзь ад паспешлівага выбару (*“Жаніўся на скорую руку – на доўгую муку”*, *“Добрая жонка – вяселье, а ліхая – пагане зелье”*, *“Хто п’яніцу палюбіць – жыццё сабе пагубіць”*, *“Чым абыхілі жаніх, то лепей ніякі”*). Сям’я, што складалася пасля папярэдніх іспытаў жаніха і нявесты на ўзаемаразуменне, узаемную падтрымку, працавітасць, гарантвала трывалыя сямейныя адносіны, а таксама добры эмацыянальны і псіхалагічны клімат для выхавання дзяцей (*“З тварам да вянца, а з розумам да канца”*, *“Краса прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца”*, *“На харошага глядзець добра, а з разумным жыць легка”*, *“Не шукай красаты, а шукай дабраты”*, *“Жонку выбірай і вачыма, і вушамі”*, *“Сенажаць аглядаць, як раса абсохне, а дзеўку на рабоце”*, *“Выбірай жонку не ў карагодзе, а ў агародзе”*, *“Не гаспадыня, калі на ніўцы краскі, а пад вакном – крапіва”*).

У традыцыйных для беларусаў сем’ях, якія складаліся з некалькіх пакаленняў і былі аб’яднаныя адным жыллом, старэйшынам роду (бацькам, дзедам), агульнымі інтарэсамі, дзеяннямі, існавалі пэўныя сямейныя традыцыі, звычаі, абрады, лепшыя з якіх перадаваліся ў пакаленнях.

З мэтай вызначэння актуальнасці для сучаснага пакалення беларусаў традыцыйных сямейных звычаяў і традыцый, праверкі наяўнасці пераемнай сувязі паміж пакаленнямі ў сем’ях нам было арганізавана апытанне 48-мі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы – студэнтаў трэцяга курса факультэта сацыяльна-педагагічных тэхналогій.

Перш за ўсё мы вырашылі даведацца, ці захоўваюцца ў сем’ях звесткі і памяць пра продкаў. Вынікі апытання наступныя:

- ведаюць свой радавод і нават вядуць яго 15 % апытаных студэнтаў, ведаюць часткова, да пакалення сваіх бабуль і дзядуль 81 % рэспандэнтаў, не цікавіліся гэтым пытаннем 4 %;
- носьбітам і захавальнікам сямейных традыцый лічаць сябе 31 % студэнтаў, не ўпэўнены ў гэтым 56 %, не захоўваюць і не падтрымліваюць традыцыі, усталяваныя ў іх сям’і, 13 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы;
- чвэрць ад апытаных студэнтаў (25 %) прыслухоўваюцца да меркавання старэйшага пакалення, паколькі ў яго масца вялікі жыццёвы і сямейны вопыт, 58 % рэспандэнтаў прыслухоўваюцца, але часткова, паколькі мяркуюць, што час і жыццё змяніліся за апошнія некалькі дзясяткаў гадоў, 17 % студэнтаў не прыслухоўваюцца да меркавання сваіх бабуль і дзядуль, бо лічаць, што іх погляды састарэлі.

Каштоўнасць арыентацыі, накіраваныя на шанаванне сямейных традыцый, выказалі 77 % студэнтаў (ацанілі на «5» і «4» балы па пяцібальнай шкале), пасрэдную ацэнку ім даюць 17 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы і нізкую ацэнку – 6 %. Як паказалі вынікі апытання, 73 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы лічаць актуальным шанаванне сямейных традыцый у сучасным беларускім асяроддзі, 19 % рэспандэнтаў ацэньваюць адносіны сучаснага соцыуму да дадзенай каштоўнасцёй арыентацыі як пасрэдных, 8 % рэспандэнтаў – як неактуальных (ацэнкі – «1» і «2»). Мяркуючы, паколькі неабходным будзе шанаванне сямейных традыцый для будучых пакаленняў, 73 % студэнтаў выказаліся за высокую актуальнасць, 25 % – за пасрэдную, 2 % – палічылі каштоўнасць неактуальнай.

Павагу да сваіх бацькоў і дзядоў адчуваюць 90 % рэспандэнтаў. Лічаць, што гэта актуальна для сучаснага беларускага соцыуму, 63 % будучых спецыялістаў, 31 % – выказваюцца, што сацыяльнае асяроддзе дэманструе пасрэдныя адносіны да сваіх бацькоў і дзядоў. Разам з тым 94 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы мяркуюць, што неабходна культываваць паважлівыя адносіны да сваіх бацькоў і дзядоў у будучых пакаленняў беларусаў.

Гатоўнасць прымяняць сямейныя традыцыі ва ўласнай сям’і дэманструюць 69 % рэспандэнтаў. Бачаць такія прыклады ў сацыяльным асяроддзі – 46 % студэнтаў, назіраюць час ад часу – 36 % студэнтаў, не назіраюць прыкладаў культывавання сямейных традыцый 19 % будучых спецыялістаў. З ліку будучых спецыялістаў, якія ўдзельнічалі ў апытанні, 73 % мяркуюць, што вышэйзгаданая дзейнасць будзе неабходна будучым пакаленням, 8 % студэнтаў зазначаюць, што гэта беларусам у будучым не спатрэбіцца.

Наогул, цікаўнасць да звычаяў і традыцый свайго народа дэманструюць 52 % студэнтаў, пасрэдныя адносіны маюцца ў 21 % будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы, 27 % студэнтаў гэта нецікава. Больш трэці апытаных студэнтаў (37 %) мае станоўчы прыклад зацікаўленых адносін сацыяльнага асяроддзя да звычаяў і традыцый уласнага народа, у 29 % – пасрэдных адносін, а ў сацыяльным асяроддзі 34 % рэспандэнтаў – аб’яктовых адносін. Адносна перспектывы развіцця станоўчых адносін з боку будучых пакаленняў да звычаяў і традыцый свайго народа, 66 % студэнтаў лічаць, што гэта будзе неабходна будучым пакаленням беларусаў, 15 % – што можа спатрэбіцца час ад часу, 18 % рэспандэнтаў мяркуюць, што ў гэтым няма неабходнасці.

Такім чынам, колькасныя вынікі даследавання дазваляюць сцвярджаць, што ў студэнтаў выразна адчуваецца разарванасць парадигмы “сямейнае – нацыянальнае”, рэспандэнты па сутнасці не здатны выйсці за мяжу шанавання сваіх вузкіх уласнасямейных каштоўнасцей, што праяўляецца ў высокіх паказчыках павагі да сваіх бацькоў і дзядоў, усведамленні неабходнасці захоўвання сямейных традыцый. Разам з тым, больш за трэць студэнтаў-рэспандэнтаў не праяўляюць акрэсленай і выразнай цікаўнасці да традыцый і звычаяў свайго народа, хоць і мяркуюць, што ў будучым такія адносіны могуць быць досыць актуальнымі.

Нам падаецца, што ў працэсе прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы трэба больш мэтанакіравана акцэнтаваць увагу на нацыянальных традыцыях беларускага народа, што будзе спрыяць не толькі ўмацаванню інстытута сям’і, але і спрыяць росту сацыяльна-асобных і прафесійных кампетэнцый спецыялістаў у рабоце з сям’ямі як суб’ектамі сацыяльнай работы і педагогікі.